

Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler ve Geliştirilen Politikalar

GAP-BKI Danışman

Filiz DOĞANAY

KIRSAL YERLEŞME OLGUSU

Tarihsel süreçte ülke kırsal alanında yerleşim sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi nedenlere bağlı olarak çok dağınık bir doku oluşturmuştur. Ülke genelinde yaklaşık 37.371 köy ve 39 bin bağlısından oluşan 76371 yerleşim yerine yatırım ve hizmetlerin götürülmesi ülke kalkınmasında sorunsal olarak güncelliğini korumaktadır.

Yerleşim dokusundaki bu sayısal çokluk ve dağınıklık insan ilişkilerinin sınırlanması, grup dışı ilişkilerin gelişmemesi, ülkenin sosyal ve kültürel zenginlik kaynağı olan alt kültür gruplarının birbirleri ile iletişim kuramaması Pazar ilişkilerinin yeterince gelişmemesi gibi önemli toplumsal sıkıntılara da neden olmaktadır.

Ayrıca bu dağınıklık kırsal alana götürülen sosyal ve ekonomik altyapı hizmetlerinin ve diğer hizmetlerin maliyetinin yüksekliğine neden olduğu gibi hizmetlerin verimliliğinde olumsuz etkilemektedir.

Özellikle 1960 yılından itibaren ülke genelinde hızlanarak artan kırlardan kentlere göç olgusunda da kırsal alan dokusundaki bu dağınıklık önemli bir rol oynamaktadır.

KIRSAL YERLEŞME TANIMI

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 1981 yılında yaptığı köy envanter etüdü sonuçlarına göre kırsal alanda köy sayısının 35.074 olduğu ve bu köylerden 20.283'nün kendisine bağlı alt yerleşim biriminin bulunduğu saptanmıştır. Bu yerleşmeler 922'si köm, 906'sı oba, 12.229'u mezra, 35.805'i mahalle, 463'i divan, 1894'ü

dam ve diğerleri olmak üzere toplam 52.219'dür. Envanter kapsamına giren köylerin yüzde 63.7'si toplu yüzde 27.9'u dağınık yüzde 5.4'ü seyrek yerleşim dokusu özelliğini göstermektedir.

Değişik isimleri olan bu kırsal yerleşme birimleri şöyle tanımlanmaktadır.

Köy

Ekonomik yapısı büyük bir ağırlıkla tarıma dayalı, kendine özgü toplumsal ilişkileri olan, belirli bir yerleşme sınırına sahip, en küçük idari üniteyi teşkil eden ve nüfusu iki bine kadar olan yerleşmelerdir.

Mahalle

Sosyo-ekonomik faktörlerin etkisinde bir birlik kurabilmiş ve belli ölçüde birbirleri ile kaynaşmış toplulukların yaşadığı mekan mahalle olarak kabul edilmektedir. Kırsal alanda mahalleler genellikle küçük grupların süratle çoğalması sonucu oluşmuşlardır. Ülkemizde aile adları ile tanınan çok sayıda mahalle vardır. Süreç içinde eski aile gruplarının yanına göçle gelmiş aileler de yerleşmiş, böylece mahalleler köy olma yolunda dinamik bir yapı kazanmışlardır. 5 ile 10 hanenin birleşmesi ile meydana gelen mahalleler olduğu gibi 20-30 haneye ulaşan mahalleler de bulunmaktadır.

Mahalleler;

dağınık dokulu

gevşek dokulu

sık dokulu ve

köy tipi mahalleler olmak üzere 4 ana grup içinde toplanabilmektedir.

Oba

Oba, yaylacılık faaliyetinin içinde kalan bir yerleşim biçimidir. Aşiret birliğinin aile temeline dayanan üniteleri olan obalar, geçen yüzyıla kadar göçebe olup, ekonomileri hayvan üretimine dayanıyordu. Kış'ı aşiret halinde alt zonda geçiren göçebe gruplar baharda dağlık sahalardaki yaylalara çıkınca obalara ayrılıyor ve her bir oba (veya aile) kendine ait mera sahası içinde yazı geçiriyordu. Göçebe hayvancılığın önemini yitirmesi sonucu obalar da bu değişmeye uyarak yerleşik yaşama geçmişlerdir. Çoğu kez eski oba ismini taşıyan yerleşme birimleri oluşturmuşlardır. Ülkenin Doğu Karadeniz, Ege, Güney Marmara, Batı Toroslar, Güneydoğu Toroslar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde obalar çok yaygındır. Ayrıca göçebeliliğin hala geçerli olduğu ve aşiret örgütünün varlığını devam ettirdiği yerlerde de çadırli obalar bulunmaktadır.

Kom

Doğu Anadolu'ya özgü bir yerleşme birimidir. Köy ve kasaba sınırları dışında kalan ve hayvan yetiştirme çiftliği konumunda olan yerlerdir. Komların mülkiyeti genelde köylerde ve kasabalarda yaşayan varlıklı kişilerindir. Komlar ekonomik potansiyeli olan küçük alanlardır. Komlarda yerleşmenin ağırlık merkezini hayvan barınakları olan ağıllar meydana getirir. Ağılların yanında ise hayvan sayısı ile orantılı olarak çoban evi veya evleri yer alır. Komlarda iskan hayvancılık nedeni ile dağıktır. Konutlar ve ağıllar birbirlerinden ayrı yapılmıştır. Kom bu yapısı ile gevşek dokulu bir iskan grubunun özelliklerini taşır.

Mezra

Mezra; ülkenin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan bir yerleşme şeklidir. Komlara benzerler, komlardan daha geniş alanlarda oluşmuşlardır. Komlardan farklı olarak mezrada tarla ziraatı da yapılmaktadır. Mezralar geçen yüzyılın yaşama biçimine göre oluşmuş yerlerdir. Mezralar da komlar gibi bir veya birkaç varlıklı kişinin mülküdür. Mezralar bu bölgelere özgü çiftlik olma özelliğini taşırlar. Mezra sahipleri çoğu kez bu çiftlikleri işletme imkanını bulamadıkları hallerde, buraları yarıcı veya kiracı köylülere verirler. Mezralar işletme yönünden geçici yerleşme yerleri olabildikleri gibi süreç içinde sürekli yerleşme yeri haline de dönüşmüştür. Kırsal alandaki değişme ve dönüş-

meler sonucu çok sayıda mezra mahalle ve hatta köy haline dönüşmüştür.

Divan

Divanlar birkaç yerleşim biriminin birliğinden doğmuştur. Bu hali ile muhtarlık sistemine benzerler. Divan sistemi Osmanlı Devletinin kuruluşu ile yaşıt eski bir kır yerleşim örgütüdür. Muhtarlık sistemi ise geçen yüzyılın eseridir. Süreç içinde divanlardan pek çoğu köye dönüşerek alanları daralmıştır. Bugün bilinen divanlarda, yerleşme birimleri mahalle düzeyinde olup, bu mahalleler bünye itibariyle toplu veya sık dokuludurlar.

KIRSAL YERLEŞMELERDEKİ GELİŞMELER

Ülke genelinde kırsal yerleşim dokusunda özellikle göçler nedeniyle önemli gelişmelerin olduğu gözlenmektedir. Bazı yerleşmeler nüfus kaybederek yok olurken bazıları nüfus çekmekte ve büyüyerek belde özelliği kazanmaktadır. Bu dönüşümde ekonomik ve coğrafi zorluklar etkili olmaktadır. Artan nüfus baskısı, topraksızlaşma ve meraların daralması toplumları yeni yaşam ortamları aramaya zorlamakta ve insanlar kendi olanakları doğrultusunda kırsal mekanda veya kentlerde sorunlarına çözüm aramaktadırlar.

Merkezi idare her ne kadar tüm kırsal yerleşmelere yol, su, elektrik, okul gibi temel alt yapı hizmetlerini götürmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda da ülke kırsal alanında önemli gelişmeler olmuşsa da tüm bu hizmetler kırsal alanda refahın yayılmasında yeterli olamamaktadır. Ayrıca süratle nüfus kaybeden ve kaybedecek olan bu yerleşme yerlerine yatırım yapılması kaynak kaybına da neden olmaktadır.

1981 yılı Köy envanter etüdü sonuçlarına göre 35.074 köy ve 52 bin bağılı ile toplam 87 bin olan kırsal yerleşme sayısı 2000 yılında köy sayısı 37.371'e ulaşırken bağılı sayısı 39.000'ne gerilemiş ve toplam yerleşim yeri sayısı 76.371 olmuştur.

Köy sayısındaki artış, bağılı sayısındaki düşüş bağlının zaman içinde büyüyerek köy tüzel kişiliği kazanmasının sonucudur. Yirmi yıl içinde yaklaşık 1168 köy Belde'ye dönüşürken 2300 köy bağılı köy tüzel kişiliği kazanmış 7000 köy bağılı da çeşitli nedenlerle yerleşim yeri olma özelliğini yitirmiştir.

Bu sayılar yıl içinde aylar itibariyle bile değişme göstermekle beraber kırsal alandaki dağınık yerleşim desenin büyük ölçüde devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Ayrıca;

·Kırsal yerleşim dokusundaki bu dönüşüm sürecinde yeni yerleşim yerlerinin de oluştuğu görülmektedir.

·Sulhi tarımın yaygınlaştığı alanlarda tarım alanlarına yakın olmak amacıyla, Harran ovasında olduğu gibi yeni yerleşmeler gelişmektedir.

·Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki geleneksel toplumsal yapılarıdaki bölünmeler yeni mahalle konumundaki yerleşmelerin oluşmasında etken olmaktadır.

·50 kişiden oluşan nüfusun bulunduğu yerleşmelere alt yapı hizmeti götürme zorunluluğu da yeni kırsal yerleşim birimi oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Tablo'dan anlaşılacağı gibi kırsal alandaki bu dağınıklık nüfusun küçük gruplar halinde yaşamayı tercihinin de bir nedeni olmaktadır. Hızla nüfus kaybeden Kastamonu ve Artvin gibi iller-

deki bu dağınık yerleşmeler devlet hizmetlerinden yararlanmayı beklemektedir.

KIRSAL YERLEŞMELERE İLİŞKİN POLİTİKALARI

1950'li yıllarda başlayan köylerden kentlere göç olgusu ve buna bağlı olarak sosyal, kültürel ekonomik değişme ve dönüşmenin yönlendirilmesine aranan çözümler kırsal mekana yeni boyutlar kazandırmayı düşündürmüştür.

Bu bağlamda Planlı dönemin başından itibaren ülke kalkınmasında ve özellikle kırsal kalkınmada hedeflenmiş olan gelişme ve dönüşme modeline ulaşmada engelleyici bir faktör olarak görülen dağınık kırsal yerleşim dokusu sorunsalına Beş Yıllık Planlar yıllık programlar ve kararnamelemler ile mekansal çözümler geliştirilmeye çalışılmış olmasına rağmen konu günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yerleşim yerlerinin dağınık ve küçük birimler halinde olmasının köy kalkınmasını olumsuz yönde etkileyeceğini belirterek, kırsal kalkınmanın "bir yerleştirme

YERLEŞİM YERLERİNİN EN FAZLA KIRSAL YERLEŞMEYE SAHİP 20 İLE GÖRE DAĞILIMI

İLLER	KÖY SAYISI	BAĞLI SAYISI	TOPLAM	2002 YILI NÜFUS TOPLAMI
Trabzon	479	3359	3838	229259
Kastamonu	1070	2594	3664	210651
Samsun	956	1904	2860	481936
Şanlıurfa	1072	1619	2691	462478
Ordu	489	2167	2656	249330
Giresun	536	1901	2437	184043
Artvin	310	1722	2032	96893
Diyarbakır	835	1116	2001	363741
Sinop	467	1455	1922	128555
Antalya	545	1371	1916	297332
Rize	350	1458	1808	130765
Malatya	494	1106	1600	159623
Manişa	779	619	1398	343249
Tunceli	370	869	1239	30104
Kahramanmaraş	475	723	1198	265499
Bolu	511	666	1177	123044
Balıkesir	906	242	1148	392617
Ankara	883	247	1130	263561
Çorum	734	394	1128	253496
Bingöl	318	802	1120	96827

Kaynak: Köy hizmetleri Genel Müdürlüğü 2002 yılı Envanteri

politikası çerçevesinde düşünülmesini, politika belirlemek içinde kırsal yerleşim ünitelerinin durumlarının öğrenilmesi amacıyla başlatılan araştırmalara hız verilmesini hedef olarak belirlemiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, yerleşme sisteminin kişilerin değişmeye ve gelişmeye katılmalarını ve bundan yararlanmalarını en üst düzeye çıkararak kır ve kent farkının zamanla en aza indirilecek biçimde değiştirilmesini ve kır ve kent yerleşme dokusunun bir bütün olarak kalkınma ihtiyaçlarına uygun mal, hizmet, insan ve haberleşme akımını sağlayacak şekilde yönlendirilmesini benimsemiştir. Kırsal yerleşme olgusundaki dağınıklığın merkez köyler yaklaşımı ile çözümlenmesi politika olarak öngörülmüştür.

Böylece, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda başlatılan kırsal yerleşmelerdeki dağınıklığın düzenlenmesi çalışmaları Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı' da somut hedeflere ulaşılmış ve dağınıklığa "Merkez Köy" yaklaşımının çözüm olacağı belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı merkez köy yaklaşımına yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok etkin gelişme ve hizmet merkezleri olarak tanımlanan Köykent modeli ile farklı bir boyut getirilmiştir.

Beş ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planları kırsal kalkınma politikalarından biri olarak, kırsal kesime dinamizim kazandırmak amacı ile "Kırsal Alan Planlama" yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesinin desteklenmesini benimsemiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınmada mekansal planlamanın önemi ve gereğini de belirterek bu duruma ilişkin politika ve hedefleri şöyle belirlemiştir:

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere yerleşmelerin çok ve dağınık olduğu yörelerde yapılacak kamu yatırımlarında, seçilecek bölgesel gelişme merkezlerine öncelik verilecektir. Bu merkezler çerçevesindeki daha alt kademe yerleşme merkezlerine de hizmet verecek şekilde sosyal, fiziki ve teknik altyapı yatırımları ile donatılmaları sağlanacaktır.

Bu amaçla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, kırsal alan yerleşim

düzeninin planlamasında kırsal alan yerleşim gruplarına bir üst kademede hizmet sunacak köy grup merkezleri Merkez Köyler olarak desteklenecektir.

Ülkedeki dağınık yerleşimin yatırım politikalarının yansısı özendirici tedbirlerle düzenlenmesi ve böylece altyapı ve hizmetlerin daha etkili şekilde götürülmesi sağlanacaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal yerleşme ve kırsal mekanın düzenlenmesi konusunda yerleşimleri elverişsiz köyleri kendi hudutları içinde uygun bir yere taşımak ve parçalanmış köyleri birleştirmek amacıyla imar planı altyapısı hazırlanmış cazibe merkezlerinin oluşturulmasını ön görmüştür.

Gereklencilerin gerekse uygulayıcıların belirlenen politikaları yeterince izleyip değerlendiremeyeşi ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanamaması hedeflenen gelişmeleri engellemiştir.

8'ci Beş Yıllık Kalkınma Planı bu konuda en çarpıcı örnektir. Öngörülen politika ile uygulaması yapılmakta olan "Köy Kent" modeli arasında çok önemli farklılıkların olduğu görülmektedir.

KIRSAL YERLEŞMELERE İLİŞKİN UYGULAMALAR

Yıllarca kırsal yerleşim politikası geliştirilmesi, Türkiye'nin en önemli gereksinimleri arasında bulunmuştur. Ancak 40 yıldır önerilen ve zaman içinde sürekliliği sağlanamayan politikalar bir standart birliğini oluşturmak için yeterli olmamıştır. Bu sorunun üstüne, 1990'lı yıllarda bir de köye dönüşün ortaya çıkardığı yeni sorunlar ve il yönetimlerinin bunları çözmeye yönelik yeni uygulamaları eklenince, tanım ve standart birliği konusunun açıklığa kavuşturulması daha da öncelikli bir meseleyle dönüşmüştür.

Bu politikalar doğrultusunda yapılan sınırlı uygulamalar, Merkez köy, Köykent, Örnek Köyler ve 2510 Sayılı yasa doğrultusundaki uygulama örneklerdir.

Merkez köyler (Buna cazibe merkezleri, köy grubu merkezleri ve örnek köyleri de dahil edilmektedir.) ve köykentler, iki tür uygulamaya konu olmuştur.

Yerleşim dokusuna tarihsel/doğal mirasa esas itibarıyla sadık kalarak kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlayan yaklaşım; (Merkez köy)

Yerleşim dokusuna çeşitli derecelerde müdahale ederek kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlayan yaklaşım. (Köy kent)

Merkez Köyler

1970'lerden itibaren merkez köye ilişkin tanım ve ölçütler geliştirilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, merkez köyleri "kamu kurumlarının kırsal alana götürmekle yükümlü oldukları hizmetlerden merkezi bir yerleşme aracılığı ile götürülmekte olanlarının teşkilat, tesis, personel ve hizmetlerle ilgili unsurlarının toplandığı merkezi yerleşme yerleri" olarak tanımlanmaktadır.

Bakanlar Kurulunun, 6.12.1983 tarih ve 83/7493 sayılı Kararıyla, "kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşim merkezleri aracılığıyla çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması amacıyla merkez köylerin kurulduğu" açıklanmakta ve karar ekinde iller itibarıyla merkez köyleri belirleyen liste verilmektedir. Türkiye genelinde 4319 kırsal yerleşim birimini merkez köy olarak belirleyen bu liste 25.04.1997 tarih ve 97/9236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla tadil edilerek yeniden oluşturulmuştur. Yeni liste, eskisiyle önemli ölçüde örüşmekte ancak yeni gelişmeleri de dikkate almaktadır. Bu liste ile merkezi köy sayısı güncelleştirme sonucu 4138 olarak belirlenmiştir.

Merkez köylerin seçiminde kullanılan ölçütler ise, köyler arası ve ilçe merkeziyle ulaşım olanaklarının gelişmişliği, nüfus büyüklüğü, hizmet tesislerinin varlığı (sağlık, eğitim, kooperatif örgütlenme, iletişim, Pazar yeri, tarımsal hizmet tesisleri, karakol), ekonomik/tarımsal gelişme potansiyeli, ekonomik ve sosyal uyumluluk, gelişme sahası olarak belirlenmiştir. Ancak uygulamada icracı kuruluşlar arasında tam bir koordinasyon sağlanamadığı için her dönemde sorunlar yaşanmıştır.

Örnek Köy Çalışmaları

Örnek köy uygulamaları kırsal yerleşim dokusuna müdahale eden uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Burada yapılan örnek köyler kurarak, bazı köyleri eski alanlarından yeni belirlenen alanlara yönlendirme uygulamalarıdır. Ancak bu tür uygulamalar gerek ortaya çıkış nedenleri gerekse de uygulamada izlenen stratejiler açı-

sından diğer uygulamalardan önemli farklılıklar göstermektedir.

Örneğin doğal afet ve benzeri nedenlerle yerleşime uygun olmadığı ortaya çıkan yerleşmeler yakın bir alandaki daha uygun bir yere kaydırılabilmektedir. Yeni (örnek) bir köy kurma girişimi, farklı köylerin hizmet kullanımında rasyonalite sağlamak amacıyla da olabilmektedir. Öte yandan, uygulama aşamasında da önemli farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin sadece parselasyonu yapılmış alanları hazırlamak bir strateji olabilirken, konutları tümüyle yeniden yapılmış ve sosyal donatıları tamamlamış bir köy oluşturarak köylülere teslim etmek de kamu otoritesinin bir tercihi olabilmektedir.

Yeni köyler kurmaya yönelik uygulamaların gerekçelerini anlamak zor değildir. Örneğin Türkiye gibi engebeli bir coğrafyada dağınık ve küçük birimlerden oluşan bir kırsal dokuda, kamu kurumlarının hizmet sağlaması yada güvenlik sorunlarını çözebilmesi oldukça zor hale gelmektedir. Bu nedenle daha toplulaştırılmış ve ekonomik olarak daha rasyonel kılınmış bir kırsal mekansal yapının oluşturulması, çoğu durumda kamu kurumlarına cazip gelebilmektedir. Ancak bu tür uygulamaların önemli sorunlarla karşılaştığı, çoğu durumda hedeflenen köylülerin desteğini almadığı, bir çok durumda bu alanlara yerleştirilen nüfusun bu tür uygulamaları benimsemediği de görülmektedir.

Köykent Modeli

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Köykentleri, "yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok, etkin gelişme ve hizmet merkezleri" olarak tanımlamakta; toprak reformu, kooperatifleşme ve kırsal sanayileşmeyle bağlantı kurmakta "gerekli altyapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması" olarak ön görülmektedir.

1990'larda ve bugün itibarıyla köykent modeli yukarıdakinden çok uzak olmayan, ancak toprak reformuyla, yeni bir arazi ve mülkiyet yapısıyla ve kooperatifleşmeyle zorunlu bir bağlantısı kurulmayan bir kavramsallaştırmaya konu olmaktadır. Buna göre, belirli bir mekansal bütünlük içinde yer alan bir köy grubunda, yeni yerleşim merkezleri kurmaya yönelmeden her bir yerleşim biriminde farklı bir kamu hizmetinin ağırlıklı olarak oluştu-

rulduğu, böylece kamu hizmetlerinden yararlanma süreci içinde köylerin kendi içine kapalı birimler olmaktan çıkarılarak aralarındaki (ve üst kademe yerleşim birimleriyle) ekonomik/sosyal ilişkilerin yoğunlaştırıldığı bir kırsal kalkınma modeli olarak tanımlanabilmektedir. Köykent modelinin, köyler arasında bir iş bölümünün geliş(tiril)mesine bağlı olarak, üretim deseninin farklılaşmasını ve kırsal ekonominin geliştirilmesini de içeren niteliksel bir dönüşümün hazırlayıcısı olması da öngörülmüştür.

Modele ilişkin uygulama alanı olarak 1978 yılında Van İli Özap ilçesinde bir grup köy belirlenmiş ve planı hazırlanmış ancak uygulamaya geçilememiştir. Aynı yıllarda Bolu İlinde de benzer bir uygulamanın hazırlık çalışması yapılmıştır. 2001 yılında ise Ordu ili Mesudiye ilçesinde yeni bir uygulama sürdürülmektedir.

2510 Sayılı İskan Yasası Uygulamaları

2510 sayılı İskan Yasasının bazı noksanlarının tamamlanması ve köysel alanda ortaya çıkan yerleşim ihtiyacı gelişmelerini karşılayabilmek için bu yasaya ek olarak 1306 Sayılı Yasa çıkarılmıştır. 16.6.1970 Tarihinde kabul edilen bu yasayla "Köysel alanda iç iskanın düzenlenmesi ve köy gelişme merkezlerinin kurulması" konusu yasanın ek 2'nci maddesi çerçevesinde ele alınarak yürütülmesine başlanılmıştır.

Bu yasayla Kırsal mekanın yeniden düzenlenmesine ilişkin üç önemli konuya çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Sayı bakımından köylerin çokluğu Devletin onlara götürmesi gereken hizmetleri azaltmakta ve köylüler yapılmış ve yapılacak olan altyapı olanaklarından da gerektiği gibi yararlanmamaktadır. Bu şartlar pazara ulaşımı engellemekte ve böylece ekonomik yönden de dar boğazlar yaşanmaktadır.

Yerleşim yeri elverişsiz ve altyapıdan yoksun olan köylerin yeni bir yerleşim yerine nakli, için gereken uygulamalar gerçekleştirilememektedir.

Dağıntık olan köylerin toplulaştırılması ve köylünün konut, tarımsal işletme yapıları ve sosyal tesis ihtiyaçları kendi imkanları ile karşılanamamaktadır.

Bu sorunların çözümlü ve köylerin iskan gelişme sahalarının seçimi, imar planı tanzimi ve ihtiyaçlılara arsa verilmesini içeren, yasada;

Yerleşim yeri elverişsiz olan ve Yol, Su, Elektrik gibi altyapı hizmetlerinin pahalıya mal olacağı saptanan köylerin, yeni bir yerleşim yerine nakilleri,

Dağıntık yerleşim ünitelerinin mevcut yerleşim ünitelerinin birinden veya yeni bir yerleşim yerinde toplanmasının sağlanması.

Köy çoğunluğunun istemesi halinde bu tip köylerde yeni yerleşim yerinin imar planı ve diğer Proje işleri tamamlandıktan sonra her aileye "KONUT, TARIMSAL YAPI VE TESİSLER KREDİSİ" açılmak suretiyle uygulama çalışmalarının yapılması.

Köylerde iskan gelişme alanı olarak saptanan alanın harita ve imar planı işlemleri tamamlandıktan sonra ortaya çıkan imar parsellerinde, 1306 Sayılı Yasanın uygulama şeklini gösterir yönetmelikte belirtildiği şekilde ve sayıda "KENDİ EVİNİ YAPANA YARDIM METODU UYGULAMA KREDİSİ" olarak kredi açılması, Esasları belirlenmiştir.

Ayrıca yasa; ihtiyaçlılara arsa verilmesi hükmünü de getirmiştir.

skan gelişme sahalarına ihtiyacı olan köylerin bu sahaların imar planlarının hazırlanmasıyla ortaya çıkan imar parselleri ihtiyacı olan köylüye arsa olarak verilmektedir. Bu husus mevcut köylerin gelişme olanağından yoksun ve sıkışık durumda olan köylerin gelişme imkanlarını ve konutunu yapacağı arsaya olan ihtiyacı karşılayarak köylerin gelişme ve büyümelerini sağlamaktan başka bu arsaların köylüye satışı suretiyle elde edilecek gelirle de özel iskan fonunun güçlendirilmesi ve dolayısıyla köylüye dönük ve yukarıda sıralanan hizmetlerin yapılmasını da sağlamaktadır.

Söz konusu yasa çerçevesinde yukarıda sayılan köyler dışında kalan köylerde; köylünün konut, tarımsal işletme yapıları ve sosyal tesis ihtiyacının kendisinin çözümlenmesindeki gücünü desteklemek üzere teknik yardım olarak, tip projeler verilmektedir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yürütmekle yükümlü olduğu söz konusu yasa çerçevesinde ülke genelinde 40 yıl içinde bazı uygulamalar gerçekleştirilmiş olup aralarında çok sayıda başarılı örneklerde bulunmaktadır. Sınırlı bütçe imkanları ve teknik eleman yetersizliğinden dolayı bu uygulamalar yaygınlaştırılmamıştır.

SONUÇ

Öncelikli olarak, köylülerin işledikleri toprağa yakın olmaları kendileri açısından bir zorunluluktur. Ülke genelinde, yüzyıllardır kırsal yerleşimleri erişilmesi güç yerlere taşıyarak güvenlik sorunlarını çözmeye çalışan bir köylülüğün, buna bağlı olarak ama ek olarak islami miras hukukunun da etkisiyle çok parçalanmış bir toprak mülkiyeti ve işletme yapısı koşullarında tarımsal faaliyet yapılan bir tarım sektörünün, ulaşım olanaklarının yeterince geliştirilemediği, bağlı olarak kamu hizmetleri sunumunun aşırı maliyetli olduğu, dağınık, erişimi güç, çok sayıda köy-altı yerleşimini de içinde barındıran bir kırsal yerleşim dokusu oluşmuştur.

Bu doku, aşırı engebeli ve tarımsal faaliyet ağırlıklı Doğu ve Günedoğu'da çok daha sorunlu bir yapı görünümündedir. Tarihsel olarak oluşmuş bulunan bu durum hizmet sunumu açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Ancak ulaşım olanaklarının kısıtlılığı altında köylünün toprağını işleyebilmesinin yarattığı zorunluluk, dağınık ve parçalanmış bir kırsal yapıyı da kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir. Bu nedenle, köylüyü, tarlasından uzaklaştırmakla sonuçlanacak şekilde daha büyük bir kırsal yerleşmeye toplama çabaları, genellikle buna konu olan köylüler tarafından tepkiyle karşılanmakta ve uygulamalar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Bu tür tepkilerle ilişkili bir başka boyut kültürel ve sosyolojik niteliklidir. Köy ve köyaltı türü kırsal yerleşmeler çok uzun sürede ve akrabalık/hısımlık ilişkilerini koruyacak bir demografik/organik gelişme sonucu ortaya çıkan oluşumlardır. Çoğu durumda köy içinde ve yakın köyler arasında mekansal yakınlık ötesinde, akrabalık ve benzeri türden uzun süreler sonucu oluşmuş yakınlıklar ve dayanışmalar bulunmaktadır. Bu ilişkiler kentlerde daha anonim ve kurumsallaşmış düzeyde oluşan ilişkilerden çok farklıdır. Bu nedenle de bu tür dokuları kısa sürede dönüştürmek çok kolay değildir. Aynı biçimde yaşanan yere bağlılık da uzun sürede oluşmakta ve kolaylıkla değişmemektedir. Bir köyün boşaltılıp, bir başka kırsal yerleşime taşınması yada diğer köylerle birleştirilmesi,

hemen bütün durumlarda (kente göçten çok daha fazla) dirençle karşılaşmaktadır. Daha önceden tanımadıkları yada ilişki içinde olmadıkları bir kesim bir yana, yakın köylerle bile bir araya gelmek olumlu karşılanmamaktadır.

Kırsal alanların bu duyarlılığı dikkate alınarak ve kırsal nüfusun bu gün genel nüfus içinde yüzde 35 olan payının önümüzdeki yirmi yıl içinde çok daha azalacağı gözönüne alınarak, kırsal alanda yaşayanların katılımlarının da sağlanacağı bölgesel ve hatta yöresel planlamalar yapılarak kırsal mekanın yerleşmelerinin kırsal kalkınmayı hızlandıracak bir araç olarak düzenlenmesi düşünülmelidir.

T.B.M.M'sinde olup çıkarılması beklenen iskan yasasının kırsal yerleşme modellerinin sürdürülebilirliğini sağlama açısından yeniden gözden geçirilmesi de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

DOĞANAY Filiz

Kırsal Kalkınma DPT 1993, ANKARA
Merkez Köyler DPT 1993, ANKARA

TUNÇDİLEK Necdet Prof. Dr.

Kır Yerleşmeleri, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1971, İSTANBUL
Başbakanlık DİE Genel Nüfus Sayımları, ANKARA

Başbakanlık DPT

I, II, III, VI, V, VI, VII, VIII'ci Beş Yıllık Kalkınma Planları
Türkiye Yerleşme Merkezleri Kademelenmesi
Ülke Yerleşme Sistemi. 1982, ANKARA

Köyleri ve Kooperatifler Bakanlığı

Köykent Demetler Düzeni, Van, Özalp, 1978, ANKARA

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

35075 Köyümüz Envanter Etüdleri 1981, ANKARA

Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri 2001, ANKARA